

MATKARAPORTTI

Elisabet Erkkilä

Agnes Stenius-Ayoade

TUKHOLMA 18 -21.2.2008

SOCCAn Asunnottomien palvelujen kehittämysyksikkö -hankkeen opintomatka tehtiin Tukholmaan helmikuussa 2008. Matka toteutettiin osana SOCCAn asunnottomien palvelujen kehittämysyksikön jatkohanketta 2008, jossa asunnottomien palvelujen kehittämisen painopistealueina ovat erityisesti uusien asiakastyömallien ja asunnottomien terveyspalvelujen kehittäminen pääkaupunkiseudun kuntien vastaanottoyksiköissä. Matkalle osallistuivat kehittämysyksikön sosiaalityöntekijä Elisabet Erkkilä ja lääkäri Agnes Stenius-Ayoade.

Opintomatalla tutustuimme asunnottomien parissa tehtävään etsivään työhön Tukholman etsiväntyön yksikössä, Uppsökar enheten för vuxnassa. Tukholman asunnottomien terveyspalveluihin tutustuimme asunnottomien psykiatrisen hoitotiimissä, St. Göranssteamet för hemlösassa tehtävään työhön sekä asunnottomien terveyskeskuksessa, Hållpunkt för hemlösassa tehtävään työhön. Lisäksi vierailimme Ersta Diakonin Erstabackenin vaikeasti somaattisesti sairastuneille asunnottomille tarkoitettussa palvelukodissa sekä Convictus ry:n terveyskahvilassa.

Ruotsalaisesta asunnottomuustutkimuksesta pääsimme keskustelemaan Norrbackanin sosiaalilääketieteen laitoksen tutkijoiden Ulla Beijerin ja Robert Irestigin, sekä nyttemmin eläkkeelle siirtyneen, sosiaalilääketieteellistä asunnottomuustutkimusta tehneen ylilääkäri Jan Halldinin kanssa järjestetyssä tapaamisessa.

Onnistuneen opintomatkan meille järjesti Tukholmaan noin 20 vuotta sitten muuttanut, suomalaissyntyinen Pertti Koistinen, joka työskentelee Tukholman kunnan sosiaalitoimen etsiväntyön tiimissä (Uppsökande enheten för vuxna).

UPPSÖKANDE ENHETEN FÖR VUXNA

Uppsökande enheten för vuxna, uppsökarenheten on Tukholman sosiaalitoimen etsivän työn yksikkö. Yksikössä tehtävä etsivä sosiaalityö suuntautuu palvelujärjestelmän ulkopuolella olevien asunnottomien päihteidenkäyttäjien ja psykiatrisesti sairaiden auttamiseen koko Tukholman alueella. Yksikkö sijaitsee Tukholman Södermalmilla samassa kiinteistössä asunnottomien terveyskeskus, Hållpunkt för hemlösan ja asunnottomille suunnatun liikkuvan psykiatrisen hoitotiimin, St. Göranssteamet för hemlösan kanssa. Yksiköiden sijainti samassa korttelissa on todettu erittäin hyväksi keskinäisen yhteistyön kannalta. Muita yksikön keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat asunnottomien

sosiaalipalvelutoimisto Enheten för hemlösa, St. Göransin sairaalan katkaisuhoidopoliklinikka Beroende akuten, asuntolat (lågtröskeboende), yömajat ja päiväkeskukset sekä Tukholman tutkintavankila, Kronobergshäktet.

Asunnottomia Tukholmassa arvioidaan olevan noin 3500, joista ulkona ja yömajoissa oleilevia arvellaan olevan noin 400-500 laskentatavoista riippuen. Uppsökarenhetenin pääasiallisena tehtävänä on tavoittaa ja saattaa nämä palvelujärjestelmien ulkopuolella olevat asiakkaat palvelujärjestelmän tarjoaman avun piiriin. Etsivän tiimin työntekijöiden työ koostuu toimimisesta sekä linkkinä että eräänlaisena informanttina asiakkaiden ja palvelujärjestelmän, esimerkiksi kunnallisen sosiaali- ja terveystoimen välillä. Tavoitteena ovat asiakasyhteistyön lujittaminen ja verkostojen luominen muiden asunnottomien parissa toimivien sekä kunnallisten että kolmannen sektorin auttamistahojen kanssa. Lisäksi yksikössä pyritään tuottamaan tietoa ja raportoimaan Tukholman asunnottomuustilanteesta tapahtuvista muutoksista ja palvelujärjestelmässä ilmenevistä ongelmista.

Etsivän työn yksikössä tehdään sekä avointa etsivää työtä että erityisryhmille suunnattua etsivää työtä. Avoimen etsivän työntekijät ("feltgruppen") jalkautuvat pareittain kaduille, metro- ja rautatieasemille, Sergelin torin "Plattanille", puistoihin, päiväkeskuksiin ja muihin asunnottomien oleskelupaikkoihin. Tiimissä on kahdeksan työntekijää ja heistä vähintään kaksi työntekijää on jatkuvasti "kentällä". Avoimen etsivän työn liikkuva tiimillä on käytössään auto ja tiimi työskentelee päivittäin klo 9.00 - 23.00.

Jalkautumisen lisäksi työparilla on mukanaan kenttäpäivystyspuhelin, johon sekä viranomaiset että asiakkaat voivat soittaa. Puhelut ovat useimmiten neuvontapuheluita, jotka koskevat etuuksia ja yhteydenottoja omiin sosiaalityöntekijöihin. Etsivän työn tiimillä ei ole katselu- tai päätöksentekooikeuksia sosiaalitoimen järjestelmiin, mutta he auttavat kontaktien luomisessa. Omasta työstään työpari raportoi illan päätteeksi palattuaan toimistolle. Viranomaispuhelut tulevat usein asunnottomien sosiaalipalvelutoimistosta tai Tukholman sosiaalipäivystyksestä ja puhelut koskevat useimmiten asiakkaiden tavoittamista tai asiakkaiden kuljetuspyyntöjä esimerkiksi katkolle.

Erityisryhmille suunnattu etsivä työ on ulkona ja yömajoissa oleilevien, psykiatrisesti sairaiden, katkaisuhoidoasemalla olevien ja tutkintavankien parissa tehtävää etsivää työtä. Erityisryhmille suunnattu etsivä työ on organisoitu pääsääntöisesti projektiluontoisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osa uppsökarenhetenin työntekijöistä työskentelee täyspäiväisesti Tukholman tutkintavankilassa Kronobergshäktetissä, Flatenin asuntovaunualue -projektissa, liikkuvassa yömajaprojektissa (Härbergssprojektet) sekä LOTS - projektissa, joka on Tukholman sosiaalitoimen, terveystoimen (landstinget) ja Tukholman poliisin yhteistyönä tehtävä huumeidenkäyttäjien hoitoonohjausprojekti. Edellisten lisäksi enhetenissä on suunnitteilla uusi, yömajoissa yöpyviin nuoriin kohdistuva kohdistuva projekti.

Suurin Uppsökarenhetenin projekteista on yhteistyössä terveystoimen eli landstingetin kanssa tehtävä yömajaprojekti. Projektissa työskentelee yhteensä kahdeksan työntekijää, joista kaksi on sairaanhoitajia. Lisäksi projektissa työskentelee yksi osa-aikainen psykiatri. Asiakkaat ohjautuvat projektiin joko yömajoissa tehtävän etsivän työn kautta tai Tukholman asunnottomien sosiaalipalveluiden, Enheten för hemlösa perustyöntekijöiden läheteillä. Yömajoja Tukholmassa on yhteensä viisi, joista kaksi on Tukholman kunnan ylläpitämää. Yömajapaikkoja on yhteensä noin 200, asuntoloita "lägtröskeboende" on 100.

Opintomatkamme pääsimme seuraamaan tutkintavankilan kanssa tehtävää yhteistyötä vankilan työntekijöiden ja etsivän työntekijä Pertti Koistisen jalkautuessa yhdessä kentälle tekemään HIV -testausta. Yhteinen jalkautuminen on hyvä esimerkki siitä, miten eri yksiköiden välinen yhteistyö palvelee kaikkia toimijatahoja: Koistinen tietää asiakkaiden oleskelupaikat ja tutkintavankilan työntekijät testaavat heille muutoin vaikeasti tavoitettavissa olevat asiakkaat. Tutkintavankilan työntekijät eivät tee pikatestejä vaan asiakas pyritään tavoittamaan jälkikäteen. Mikäli testitulokset on positiivinen, asiakas saatetaan välittömästi tarkoituksenmukaisen hoidon ja neuvonnan piiriin Huddingen sairaalaan.

Opintomatkamme pääsimme myös tutustumaan Flatenilla tehtävään etsivään työhön, joka on Tukholman eteläpuolella sijaitseva asuntovaunualue. Tukholman kunnan tukema asuntovaunualue Flaten perustettiin korvaamaan vuonna 2004 Suurtukholman alueella yleistynyttä laitonta asuntovaunuasumista. Flatenilla toteutettavan projektin päämääränä on asuntovaunuasujien saattaminen palvelujen piiriin ja asukkaiden vähittäinen sosiaalinen kuntoutuminen. Asukkaat saavat asua alueella tiettyjä yhteisiä sääntöjä noudattaen (esim. päihteiden käyttö on kielletty) ja heidän tulee olla kuntoutumisorientuneita. Flatenilla päivävuorossa työskentelevät sosiaalityöntekijät tukevat asukkaita asumisessa, toimeentulotuen hakemisessa, asioiden hoitamisessa ja kuntoutumisessa. Asumista tuetaan tulojen puitteissa toimeentulotuella ja asumiskustannukset kattavat sähkön, vesipisteen käytön ja saniteettitilat.

HÅLLPUNT FÖR HEMLÖSA

Hållpunkt för hemlösa on Tukholman asunnottomille tarkoitettu terveyskeskus ja terveysneuvontapiste. Se sijaitsee samassa korttelissa Uppsökande enhetenin ja St. Görans teametin kanssa. Samassa pihapiirissä ovat sijaitsevat myös kaupungin yömaja sekä Tukholman Kaupunkilähetysten, Stadsmissionin päiväkeskus. Hållpunktenia hallinnoi Stockholms landsting (maakäräjät) ja siten se palvelee Tukholman lisäksi myös ympäröiviä kuntia. Hållpunktenin vuosittainen rahoitus on n.12miljoonaa kruunua. Hållpunktenin terveysneuvontapisteen palvelut on ensisijaisesti tarkoitettu kadulla tai yömajoissa yöpyville asiakkaille. Kun asiakas ovat siirtynyt pysyvämpään asumismuotoon (yli 3kk), hänet ohjataan perusterveydenhuollon piiriin.

Hällpunktenissä työskentelee sairaanhoitajia, yleislääketieteen erikoislääkäri, hammaslääkäri ja hammashygienisti, puolipäiväinen päihdelääkäri ja jalkahoitaja. Lisäksi yksikössä käy maanantaisin naistentautien erikoislääkäri. Vuoden 2007 aikana Hällpunktenissa oli 6596 vastaanottokertaa. Asiakkaista 25% oli naisia ja asiakkaiden keski-ikä oli 45-50v. Terveyskeskuksessa voi asioida nimettömästi ja keskukseen voi tulla ilman ajanvarausta. Myös ajanvarauksella asioiminen on mahdollista. Terveyskeskuksen kaikki palvelut ovat asiakkaalle ilmaisia. Terveyskeskuksen tilat sijaitsevat tilapäisrakennuksessa, eikä sen tulevaisuudesta ole varmuutta. Mitä todennäköisemmin yksikkö joutuu ainakin lähitulevaisuudessa muuttamaan uusiin tiloihin.

Terveyskeskuksessa hoidetaan periaatteessa samoja vaivoja kuin terveyskeskuksissa yleensä: Asiakkailta otetaan verikokeita, sydänfilmejä, annetaan rokotuksia jne. Lisäksi joidenkin asiakkaiden lääkkeitä jaetaan keskuksesta. Koska keskus sijaitsee hallinnollisesti landstingetissa se kuuluu päihdepalvelujen alaisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että keskuksen asiakaskirjatietokanta poikkeaa terveyskeskusten tietokannasta. Terveyskeskuksen yhteyteen kuului aikaisemmin oma liikkuva yksikkö, joka lopetettiin muutama vuosi sitten. Heillä on kuitenkin edelleen käytössään oma auto, jolla asiakkaita pystytään tarvittaessa kuljettamaan jatkohoitoon. Esimerkiksi HIV -tartunnan saaneet kuljetetaan ja saatetaan Huddingen sairaalan palvelujen piiriin terveyskeskuksen henkilökunnan toimesta.

Hammashoito on todettu erittäin tärkeäksi osaksi asunnottomien terveyspalveluita. Edelleen terveyskeskuksessa työskentelevä Hammaslääkäri Patricia Palmia väitteli asunnottomien hampaidenhoidosta vuonna 2006 todeten väitöskirjassaan asunnottomien hammasterveyden todella huonoksi. Palmin mukaan hammasterveydenhuolto on tärkeä osa asunnottomien kokonaisvaltaista kuntoutumista, sillä huono hammasterveys koetaan asunnottomien keskuudessa häpeälliseksi, itsetuntoa huonontavaksi ja siten, yhteiskunnasta syrjäyttäväksi.

Naistentautien erikoislääkäri työskentelee terveyskeskuksessa yhden päivän viikossa. Asioiminen gynekologin vastaanotolla on monille, asunnottomille, usein seksuaalisesti hyväksikäytetyille naisille vaikeaa, jonka vuoksi naisille on oma sisäänkäynti ja odotushuone gynekologin vastaanotolle. Gynekologiaan alaan liittyvien traumojen vuoksi terveyskeskuksen miespuolinen yleislääkäri ei myöskään hoida naisten tauteja terveyskeskuksessa.

Terveyskeskuksessa työskentelee myös jalkahoitaja, jonka työpanoksen merkitys on todettu erittäin tärkeäksi asunnottomien terveydenhoidossa. Asunnottomilla ja erityisesti ulkona asuvilla jalkojen hygienia on erittäin huonossa hoidossa, jonka vuoksi terveyskeskuksessa on satsattu erilliseen, vakituisesti työskentelevään jalkahoitajaan, joka hoitaa terveyskeskuksen asiakkaiden jaloissa olevia tulehduksia, kovettumia, palovammoja yms.

Agnes pääsi matkan aikana seuraamaan terveystieteiden keskuksen lääkäri Rolf Byströmin vastaanottoa. Byströmin mukaan yhden yleislääkärin työmäärä on kasvanut asunnottomien terveystieteiden keskuksessa liian suureksi, jonka vuoksi keskuksen tulisi palkata toinen yleislääkäri. Keskuksen lääkäriä on ajoittain pystytty paikkaamaan esim. psykiatria tai yleislääketieteeseen erikoistuvilla, ns. "reunakoulutuksia" suorittamaan tulevilla lääkäreillä. Byströmin mukaan osa-aikaisten lääkäripalvelujen, kuten esim. naistentautien erikoislääkärin ja päihdelääkärin palvelujen hyödyntäminen on osittain osoittautunut hieman vaikeaksi asunnottomien alhaisen ajanvarauksiin sitoutumisen vuoksi.

St. GÖRANSTEAMET – LIIKKUVAN PSYKIATRISEN TYÖN YKSIKKÖ

St. Görans teamet on Stockholms landstingetin hallinnoima, asunnottomille suunnattu liikkuvan psykiatrisen työn yksikkö. Yksikössä yhdeksän sairaanhoitajaa/mielenterveyshoitajaa/lähihoitajaa ja yksi puolipäiväinen psykiatri. Yksikössä tehdään sekä jalkautuvaa etsivää työtä että tavataan ajanvarausasiakkaita.

Opintomatkamme tapasimme St. Görans teametin ylihoitaja Eva-Lii Markin, joka esitteli meille yksikön toimintaa. Markin mukaan St. Görans teametin tavoitteena oli alun perin saattaa asiakkaat muiden terveystieteiden pariin. Tämä tavoite todettiin kuitenkin erittäin vaikeaksi, jonka vuoksi ensisijaiseksi tavoitteeksi asetettiin luottamuksellisen kontaktin ja hoitosuhteen luominen asiakkaisiin, jonka jälkeen asiakkaiden kuntoutus pyritään linkittämään muihin hoitotahoihin.

Yksikössä työskentelee psykiatrian erikoislääkäri 2 päivää viikossa ja sama lääkäri työskentelee yhden päivän viikossa Enheten för hemlösa, joka on paikallinen Asunnottomien sosiaalipalvelu -toimisto. Lääkärin kautta järjestyvät lääkitykset (mm. avokatkaisulääkitykset) ja tarvittaessa lääkäri jalkautuu.

St. Görans teamet tekee yhteistyötä Uppsökande enhetenin ja Hållpunktenin kanssa ja tarvittaessa yksiköt pitävät yhteisiä asiakaskokouksia ja tekevät hoitosuunnitelmia. Samassa yhteydessä asiakkaalle määritellään henkilökohtainen "case manageri", joka toimii asiakkaan asioiden hoidon koordinaattorina. Case manageri voi olla hoitaja tai sosiaalityöntekijä. Case manageri -toiminta nähtiin tärkeänä muun muassa päällekkäisyyksien välttämiseksi ja interventioiden tehostamiseksi.

ERSTABACKEN

Erstabacken on voittotuottamattoman järjestön, Ersta Diakonin, hoidollinen asumisyksikkö, joka on tarkoitettu vaikeasti somaattisesti sairastuneille, useimmiten päihdeongelmista ja/tai psyykkisistä toimintahäiriöistä kärsiville asunnottomille naisille ja miehille.

Erstabacken aloitti toimintansa vuonna 2005 ja yksikkö ensimmäinen laatuaan Ruotsissa. Yksikkö sijaitsee Ersta Diakonin sairaalan vieressä. Yksikkö väliinputoavien asunnottomien ryhmälle, joilla oli vaikeita somaattisia sairauksia, ja joiden hoito ei onnistunut asumistilanteen takia. Rahoitus järjestettiin yhteistyössä Landstingetin ja kunnan sosiaalitoimen kanssa ja asiakkaat ohjautuvat Erstabackeniin yleensä Hållpunktenista, Enheten för hemlösasta tai Uppsökarenhetenista. Vierailumme aikana pääsimme osallistumaan kokoukseen, jossa Erstabackenin jonoa käytiin läpi ja päätettiin sijoituksesta yhdessä enhetenin johtavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Erstabackenissa on kahdeksan asiakaspaikkaa ja yksikön henkilökunta koostuu yhdestä lääkäristä, kahdesta sosiaalityöntekijästä, viidestä lähihoitajasta ja viidestä sairaanhoitajasta. Asiakkaat ovat erittäin monisairaita ja diagnooseja heillä on useimmiten jopa seitsemän. Yksikössä hoidetaan samoja asiakkaita kuin kotisairaaloissa: Yksikön asiakkaat sairastavat useimmiten vaikeaa sydämen vajaatoimintaa, maksakirroosia, AIDS:ia tai vaikeaa diabetesta. Joidenkin asiakkaiden kohdalla voi myös olla kysymys syövän terminaalihoidosta. Yksikössä on lääkitysmahdollisuudet ja iv-nesteytys. Lisäksi he voivat antaa verta ja ottaa verikokeita. Hoitajaksot ovat suhteellisen pitkiä, keskimäärin 140vrk. Pitkät hoitajaksot johtuvat pääasiallisesti yksikössä annettavista terminaalihoidoista.

Erstabackenissa jokaisella asiakkaalla on oma huone ja yksikköön saa pyytää vieraita ilmoittamalla siitä etukäteen. Sisätiloissa ei saa käyttää päihteitä, mutta yksikköön saa tulla päihtyneenä. Joillekin asiakkaille on myös määrätty alkoholia, jotta heidät saataisiin sitoutumaan hoitoon.

NORRBACKA

Opintomatkan aikana vierailimme myös Norrbackassa, joka on Karolinska institutenin sosiaalilääketieteen tutkimusyksikkö. Norrbackassa tutustuimme ylilääkäri Jan Halldinin, lääkäri Robert Irestigin ja sosiaalityöntekijä Ulla Beijeriin. Tapaamisessa he kertoivat lyhyesti omista tutkimushankkeistaan, jonka jälkeen keskustelimme omassa hankkeessamme tehtävästä selvitystyöstämme, johon saimme arvokkaita kommentteja.

CONVICTUS HÄLSOCAFÉ

Viimeisenä päivänä vierailimme Södermalmin Magnus Ladugårdsgatanilla Convictus -yhdistyksen terveyskahvilassa. Convictuksen terveyskahvila on päihteetön tapaamispaikka päihteidenkäytön lopettaneille. Suurin osa kahvilan asiakkaista on korvaushoidossa.

Terveyskahvilan lisäksi Convictuksella on Tukholmassa myös kolme muuta päiväkeskusta, jotka muodostavat kokonaisuuden, jota kutsutaan nimellä

"Bryggan". Päiväkeskukset on suunnattu HIV -positiivisille päihteidenkäyttäjille. Yhdistyksen tavoitteena on tavoittaa asunnottomat päihteidenkäyttäjät ja HIV -narkomaanit, tukea päihteistä irtautuneiden asiakkaiden kuntoutumista sekä helpottaa viranomaistyötä luomalla kontakteja ja dialogia viranomaisten ja asiakkaiden välille. Convictuksen toimintaa rahoittavat Tukholman kunta kaupunki sekä terveydenhuollosta vastaava landstinget.

Terveyskahvila on avoinna arkipäivisin 9-14 ja kahvilassa tarjotaan asiakkailta aamiaista ja luonasta pientä maksua vastaan. Lisäksi asiakkailta on mahdollisuus käyttää kahvilan tiloissa tietokonetta, saada apua viranomaiskontaktien luomisessa, etuushakemusten täyttämässä ja asumistilanteiden selvittämisessä. Päihteettömyyden tukemiseksi kahvilan jäsenillä on mahdollisuus osallistua erilaisiin harrastusmahdollisuuksiin pientä materiaali- tai osallistumismaksua vastaan. Kahvilassa harrastusmahdollisuuksina ovat esimerkiksi jooga, vatsatanssi ja step-upp -tunnit, huovutus- ja maalaustunnit, hieronta- ja tietokoneenkäyttökurssit ja viikottaiset kävelyt. Harrastetoimintoja ja kursseja vetävät usein kahvilan asiakkaina ja jäseninä olevat entiset käyttäjät, joko vapaaehtoistoimintana tai työsuhteessa. Siten myös asiakkaiden työllistyminen yhdistyksen palvelukseen on mahdollista.

Kahvilan asiakkaille annetaan terveysneuvontaa ja kahvilassa työskentelee fysioterapeutti, joka auttaa asiakkaita kivun ja ahdistuksen lieventämisessä. Terveyskahvila tarjoaa asiakkailleen myös mahdollisuuden B ja C –hepatiitin ja HIV:n testaukseen kahtena päivänä viikossa. Lisäksi asiakkaat saavat halutessaan rokotukseen B -hepatiittitartuntaa vastaan. Testauksen ja rokottamisen suorittavat kahvilaan jalkautuvat landstingetin lääkäri ja sairaanhoitaja. Myös terveyskahvilasta jalkaudutaan: Toimintaan sisältyy vuonna 2005 aloitettu Pyörä -projekti, Cykel Projektet, joka on osa Convictuksessa tehtävää etsivää työtä. Projektin tavoitteena terveysneuvonnan ja tiedottamisen lisäksi saattaa palvelujen piiriin palvelujen ulkopuolella olevat asunnottomat päihteidenkäyttäjät.

Kahvilan asiakkuus edellyttää kuukausittaista jäsenmaksua, johon voi tarvittaessa saada toimeentulotukea. Jäsenyyden ja harrastetoimintojen maksullisuutta perustellaan asiakkaiden vankemmalla sitoutumisella kahvilan toimintaan ja vastuunkantamisen oppimiseen osana heidän kuntoutumisprosessiaan.